

2. Бех І.Д. Принципи організації виховного процесу у спеціальних школах / І.Д. Бех // Початкова школа. – 1995. – № 2. – С. 6–8.
3. Бондар В. Інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями в загальноосвітні заклади: за і проти / В. Бондар // Дефектологія. – 2003. – № 3. – С. 2–5.
4. Василькова Ю.В. Методика и опыт работы социального педагога : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / Ю.В. Василькова. – 2-е изд., испр. – М. : Академия, 2004. – 160 с.
5. Зверева І.Д. Соціально-педагогічний захист дитинства / І.Д. Зверева // Рідна школа. – 1994. – № 3–4. – С. 18–20.
6. Концепція державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами // Дефектологія. – 1999. – № 4. – С. 2–8.
7. Про стан і перспективи розвитку державної підтримки дітей з психофізичними вадами // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1996. – № 20. – С. 3–14.
8. Соціальна педагогіка : конспект лекцій : в 2 ч. / [уклад. А.О. Малько]. – Х. : ХДІК, 1998. – Ч. 1: Основи соціальної педагогіки. – 59 с.
9. Цільова комплексна програма “Соціально-психологічна допомога і реабілітація осіб з вадами психічного і фізичного розвитку” // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1996. – № 20. – С. 15–30.

ОВЧАРОВА О.М.

ЗАВДАННЯ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Аналіз наукових праць видатних радянських педагогів щодо морального виховання в другій половині ХХ ст. (М. Болдирєва, І. Мар'єнка, В. Рогожкіна, Л. Рувинського, І. Варламова) дав можливість визначити педагогічні основи досліджуваної проблеми: мету, завдання, структуру, зміст, принципи морального виховання учнівської молоді, але неможливо зупинитись лише на особливостях морального виховання того часу, актуально проаналізувати моральне виховання сучасної молоді та зіставити з вихованням радянської молоді.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі завдань морального виховання в радянській школі та розкритті відповідних проблем сучасної молоді.

Моральне виховання виконує певні завдання, пов'язані з процесом цілеспрямованого впливу на особу, з метою залучення її до набутого суспільством соціального та морального досвіду, до встановлених норм моральної поведінки, формування в особистості відповідних моральних якостей, принципів.

Основою морального виховання в радянські часи є ідеологічне виховання – оволодіння марксистсько-ленінською ідеологією, озброєння людини розумінням основних закономірностей суспільного розвитку та вищих цілей, що стоять перед нашим суспільством. Це завдання особливо важли-

ве в той час, коли марксистсько-ленінська ідеологія перетворилася на ідеологію всього радянського народу, а марксизм-ленінізм набуває подальшого розвитку й збагачується новими поняттями, що відбивають етап комуністичного будівництва.

Особливого значення в сучасних умовах набуває критичне переосмислення й теоретичне узагальнення досвіду роботи, накопиченого в загальноосвітніх закладах України з морального виховання учнів.

Мета морального виховання була зорієнтована не лише на практичні цілі, а й на перспективні цілі всебічного розвитку особистості, котрі передбачають спрямованість суспільного розвитку, випереджають досягнутий рівень розвитку особистості [4, с. 10].

У радянській школі найважливішою складовою виховання є ідейно-моральне виховання молоді. В. Ленін, надаючи величезного значення моральному вихованню, неодноразово підкреслював, що вся справа виховання, освіти й навчання радянської молоді повинна бути підпорядкована вихованню її в дусі комуністичної моралі.

Комуністична мораль – це класова мораль пролетаріату, що виникла й сформувалася в його боротьбі проти експлуатації; в умовах перемоги пролетарської революції та побудови соціалізму нова мораль стає загальнонародною. Характерними якостями комуністичної моралі М. Болдирєв вважав єдність світогляду та поведінки людей, єдність їх особистісних та суспільних інтересів, активне ставлення людини до дійсності, глибокий оптимізм і високу ідейність [1].

Моральна освіченість у радянській школі має за мету формувати моральні погляди, переконання школярів як принципи їх свідомої поведінки. Без моральної освіченості виховання перетворюється в дресування і так перестає бути моральним та вступає в реальні суперечності із завданнями комуністичного виховання. Завдання школи, вчителя, радянської педагогічної теорії залежить від пошуку найбільш сучасних шляхів, методів моральної освіченості, що повинні відповідати судженням комуністичної моралі [4].

Моральне виховання залучає підростаюче покоління до цінностей моральної культури народу, перетворюючи їх на особистісні достоїнства кожного. Вагома роль у здійсненні цього завдання належить школі [4, с. 11].

Одним з найважливіших завдань морального виховання є виховання в людини відданості своїй соціалістичній Батьківщині, своєму народові, готовність віддати всі сили для захисту завоювань соціалізму. Радянська молода людина – це, перш за все, патріот своєї Батьківщини. Патріотизм включає почуття гордості за свою Вітчизну, її суспільний лад, величезні досягнення народу в усіх галузях комуністичного будівництва, а також почуття поваги до гідних сторінок її минулого.

Особливе значення в умовах багатонаціональної країни має завдання виховання братніх почуттів і поваги до всіх народів, формування свідомості братерської єдності всіх соціалістичних націй і народностей Радянського

Союзу, об'єднаних спільною ідеологією, соціально-політичною та економічною базою, спаяних довірою, дружбою, співпрацею, взаємодією всіх культур. Завдання виховання братерських почуттів до представників усіх націй і народностей, що утворюють нову історичну спільність людей – радянський народ, включають і виховання непримиренності до всього того, що може завдати шкоди його соціальній та морально-політичній єдності, до всіх проявів націоналізму, шовінізму й національної обмеженості.

Важливе значення має завдання виховання в учнів почуття солідарності з усіма народами, які борються проти сил імперіалізму за свою свободу й незалежність, за право на самостійний політичний та економічний розвиток.

Комуністична моральність передбачає також громадську активність людини, діяльну участь у суспільно-політичному житті країни та свого колективу, розуміння свого громадянського обов'язку й особистої відповідальності за доручену справу, за все, що відбувається в суспільстві, сумлінне виконання своїх обов'язків перед людьми та країною, вимогливість до себе та інших, свідому дисципліну в праці та повсякденній поведінці. Активна життєва позиція, свідоме ставлення до громадського обов'язку, коли єдність слова і справи стає повсякденною нормою поведінки. Виробити таку позицію – завдання морального виховання.

Особливого значення набуває сьогодні виховання комуністичного ставлення до праці та суспільної власності як прояву високої свідомості, громадянськості. До завдань виховання комуністичного ставлення до праці входить і формування прагнення проявити творче ставлення до своєї справи, вміння працювати з ініціативою на будь-якій ділянці, у будь-якій галузі праці. Формування такого ставлення починається з виконання навчальних завдань, елементарних обов'язків у школі та вдома, громадських доручень, суворого дотримання дисципліни.

Першорядну вагу мають завдання формування в молоді моральних якостей колективіста, що вміє жити та працювати в колективі, рахуватися з інтересами всіх і кожного його члена. Виховання в дусі колективізму – один з провідних принципів всієї системи комуністичного виховання молоді в нашій країні.

Моральний розвиток молодого покоління пов'язаний з вихованням у нього соціалістичного гуманізму, вміння піклуватися про потреби інших людей, надавати їм необхідну допомогу, не проходити повз випадків прояву жорстокості. Одночасно з вирішенням завдань формування позитивних моральних якостей і звичок правильної поведінки повинні вирішуватися завдання подолання негативних якостей (користолюбство, приватновласницькі тенденції, хуліганство, бюрократизм і байдужість до людини).

Аналізуючи завдання морального виховання другої половини ХХ ст., ми розкриваємо основні завдання комуністичного виховання, що було основою морального виховання. Отже, 50–80-ті рр. характерні розвитком проблеми морального виховання в комуністичному вихованні.

Завдання морального виховання учнів можна умовно поділити на дві групи. По-перше, завдання, що мали ідеологічну спрямованість: формування в учнів марксистсько-ленінських переконань, внутрішньої потреби неухильно додержуватися правил соціалістичного співжиття та радянських законів, потреби жити й діяти відповідно до принципів і норм комуністичної моралі, соціалістичного колективізму; формування таких звичок поведінки в колективі, в сім'ї, в суспільстві, що відповідають вимогам комуністичної моралі, почуття інтернаціоналізму та відданості справі Комуністичної партії, непримиренності до ворогів комунізму, справи миру та свободи народів; виховання громадянина соціалістичного суспільства, активного будівника комунізму в душі любові до соціалістичної багатонаціональної Батьківщини. По-друге, завдання загальнолюдського характеру: формування моральних почуттів учнів, їх переконань і поведінки, гуманних відносин, товариської взаємодопомоги, відповідальності у взаєминах між членами колективу, активної життєвої позиції, свідомого ставлення до громадського обов'язку, коли єдність слова і справи стає повсякденною нормою поведінки; виховання таких моральних якостей, як дисциплінованість, організованість, простота і скромність, доброзичливість, порядність, чуйність, ввічливість, повага до старших, турбота про молодших, чесність і правдивість, вимогливість та принциповість, стійкість і мужність характеру; прагнення до сумлінного навчання та праці на благо суспільства; вміння правильно оцінити свою поведінку й діяльність; дотримання культури зовнішнього вигляду, правил поведінки на вулиці, у школі, у сім'ї.

Завдання морального виховання в 1990-х рр. педагоги вбачали у формуванні моральних цінностей, високої моральної свідомості, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки в різних сферах життєдіяльності на основі засвоєння норм моралі; у формуванні високої духовності, національної свідомості, громадянської відповідальності, чесності, працьовитості, соціально значущих інтересів громадянина незалежної України; у вихованні поваги й любові до рідної землі та історії свого народу, непримиренного ставлення й готовності до боротьби з антигромадськими проявами та злочинністю, потреби постійного морального вдосконалення, в утвердженні принципів загальнолюдської моралі; у засвоєнні національних норм і традицій, духовної культури народу, моральних форм і якостей, що є регуляторами відносин у суспільстві; у забезпеченні потреб особистості в самореалізації, духовної єдності поколінь; у передачі молоді соціального досвіду, своєрідності світогляду, національної ментальності.

Аналізуючи основні завдання морального виховання молоді в радянській школі, ми спостерігаємо великі зміни із сучасною молоддю. Почнемо із сім'ї, тобто з батьків радянського часу, які є першою основою у вихованні дитини. Вони зобов'язані закласти основи фізичного, морального та інтелектуального розвитку особистості дитини в ранньому дитячому віці. Усе це, звичайно, правильно, але що ж виходить насправді? Розрив поколінь дуже великий в умах і душах між батьками та їхніми дітьми. Батьки не можуть передати спадкоємність свого життя, тому що їхнє життя перек-

реслили на початку 1990-х рр. Настав новий час і нова епоха в житті України і світу в цілому. Діти, народжені в 1980-х рр. і на початку 1990-х рр., які зараз вже юнаки по 20 і більше років, потрапили в перехідний момент історії. Перетворилися на зайвих, тобто їх внутрішній світ розривається на шматки й не може знайти спокій ні в тих, хто жив у СРСР, ні в тих, хто прийняв нові демократичні цінності. Хоч вони цього не визнають у відкрити, але їх дух не заспокоївся й роздвоєний. Тому такі юнаки зараз часто йдуть у неформальні організації, тобто в опозицію до демократичних цінностей, що зараз посіли перші місця в душах молоді й деяких дорослих. А ось діти, народжені вже після 1990-х рр., знову ж таки потрапляють у ту ситуацію, що батьки не можуть перемкнутися швидко на новий уклад життя й нові цінності, які зараз формуються в умах молоді. Діти та молодь у цілому вимагають від своїх батьків прийняти ці цінності, не розуміючи, що вони суперечать вихованню батьків, їх цінностям життя, які, хоч і застарілі, але перевірені ними у своєму житті, і ось тут виходить великий розрив між поколіннями, що викликає таке гостре загострення, нерозуміння дітьми своїх батьків, а батьками своїх дітей і їх нових цінностей. Це результат того часу, коли, не подумавши, різко зламали всю стару ідеологію, а натомість нічого нового не встигли дати.

Узявши сучасну школу й громадське життя, яке повинно бути для молоді одним з головних рівнів у формуванні духовного та морального, а також патріотичного стрижня, ми побачимо, що школа більше не є основним ідеологічним осередком держави, і суспільство теж не має ідеології. А телебачення, радіо, журнали тепер не виховують ідеологію, вони виховують свободу слова. Все виховання патріотизму впирається у Велику Вітчизняну Війну 1941–1945 рр. Усі патріотичні заходи в основному присвячені саме цьому. Якщо говорити про історію держави, то патріотизм треба виховувати саме на самій державі, на її великій історії, її великої нелегкої долі. Але виходить, що, крім війни 1941–1945 рр., у нас більше великого нічого не було.

Доводиться визнати, що, приділяючи велику увагу формуванню ідейно-політичних якостей особистості, довгий час недооцінювали значення й роль моралі в цьому процесі. Не можна заперечувати той факт, що про комуністичну мораль говорили та писали дуже багато, а на практиці у виховній роботі переважав абстрактний, поверховий підхід до проблем моралі. Результатом такого виховання стала бездуховність, аморальність, деформація таких людських якостей, як віра, любов, дружба, відданість, співчуття, безкорисливість, відповідальність. Широкого поширення серед молоді набув соціальний негативізм, громадянська пасивність, індиферентність, інфантилізм, аполітичність (1989 р.).

Головним завданням морального виховання сучасні педагоги визначають виховання особистості, яка, маючи стійкі позитивні мотиви поведінки, діє в будь-яких обставинах відповідно до моральних норм поведінки [2, с. 71].

Висновки. Радянський Союз створив не тільки матеріальну базу для своїх нащадків, але виховав покоління людей з особливим світосприйняттям. У СРСР велика увага приділялася моральному вихованню молоді. Наголос робився на усвідомлену моральність; коли моральне ставлення до оточення базується на вихованні в молоді почуття власної гідності, бажанні стати гідним членом суспільства. Виховувалося відповідальне ставлення до завдань, що покладає на особистість суспільство, борг перед суспільством, любов до Батьківщини, віра в перемогу справедливості.

Перспективним напрямом дослідження є ретельне вивчення розвитку морального виховання в радянській школі та визначення етапів його розвитку.

Література

1. Болдырев Н.И. Основные вопросы содержания и методики нравственного воспитания / Н.И. Болдырев // Советская педагогика. – 1967. – № 2.
2. Лозова В. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. / В. Лозова, Г. Троцько ; Харківський державний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди. – 2-ге вид., випр. і доп. – Х. : ОВС, 2002. – 400 с.
3. Марьенко И.С. К вопросу о процессе нравственного воспитания / И.С. Марьенко // Советская педагогика. – 1967. – № 7.
4. Нравственное воспитание: Проблемы теории и практики / Акад. обществ. наук при ЦК КПРР, каф. идеол. работы и каф. социальной психологии и педагогики ; [редкол.: А.К. Уледов (отв. ред.) и др.]. – М. : Мысль, 1979. – 303 с.
5. Нравственное воспитание советских школьников (основы методики) / [под ред. И.С. Марьенко, М.Г. Кутейниковой]. – М. : Педагогика, 1975. – 144 с.
6. Харламов И.Ф. Теория нравственного воспитания. Историческая и современная проблематика и основные педагогические идеи / И.Ф. Харламов. – Минск : Изд-во БГУ, 1972. – 363 с.

ОРЛОВА О.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РОЗУМОВОЇ САМОСТІЙНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У 60–70 РР. ХХ СТ.

Входження України в загальноєвропейський простір та її приєднання до Болонського процесу вимагають динамічної модернізації системи вищої освіти. Сучасні тенденції її подальшого розвитку відображають нагальну потребу суспільства в забезпеченні безперервного навчання кожної особистості впродовж усього життя, підготовки у ВНЗ фахівців, які здатні самостійно мислити та творчо підходити до виконання професійних завдань. У зв'язку із цим особливої актуальності набуває проблема формування розумової самостійності як однієї з найважливіших якостей сучасного вчителя.

Останнім часом педагогічна наука збагатилася результатами досліджень, у яких висвітлюються окремі аспекти розумової самостійності сту-